

Η μισή αυλόπορτα στο αρχοντικό του Βαρούχ ήταν διαλυμένη και κάπνιζαν ακόμα τα ξύλα της. Απόξω, στηριγμένη στον μαντρότοιχο και καταγής στο σίδηρο όπου σκούπιζαν τα παπούτσια απ' τις λάσπες, κάποιος είχε βάλει μια ραγιάδικη ναυτική σημαία, με δυο ακριανές ρίγες γαλάζιες και τη μεσιανή κόκκινη. Μέσα και πάνω στο πεζούλι είδα ακουμπισμένους δυο νεκρούς.

«Πού πας; Είναι δικό μας το σπίτι!» μου φώναξε ένας με μαύρη και στενή Ζακυνθινή βράκα ως τα γόνατα, κόκκινο ζωνάρι στη μέση, άσπρο πουκάμισο, γελέκι με δυο σειρές κουμπιά και άσπρη σκούφια, που η μητέρα της κορφή έπεφτε στο πλάι.

Άλλοι εφτά, με φαρδιές Αιγαιοπελαγίτικες βράκες, κουβαλούσαν συμπράγκαλα από μέσα και τα στοιβάζαν σιμά στο πηγάδι. Φορούσαν οι βρακάδες στα ποδάρια άσπρες μπαμπακερές κάλτσες και στο κεφάλι φέσια με γαλάζιες φούντες. Ίσως ήτανε πειρατές που πλάκωσαν για τα λάφυρα κι είχαν αρχηγό τον πρώτο.

«Ήξερα τη φαμίλια, δε θέλω ειδήματα».

«Γύρνα τη ράχη σου και φύγε!» αποκρίθηκε αγριεμένος, κι αμέσως ξεκρέμασα το καριοφίλι απ' τον ώμο κι ανασήκωσα τον κόκορα. Το ίδιο και στην πιστόλα.

Παράτησαν κι οι υπόλοιποι το κουβάλημα και κόντεψαν. Φάνταζαν αγρίμια, με βλέμματα σκουριασμένα, δίχως να βλασταίνει μέσα τους χνάρι ανθρώπινο. Με μούτρα αγριωπά, αξούριστα, να τα σκεπάζουν ίσκιοι και να τα χαράζουν νεροδιαβασιές. Έγλεπα και ξάπλα στην αυλή τρεις σκοτωμένους.

«Άκου, πατριώτη, δεν ξέρω πόθεν βρεθήκατε εδώ, αλλά έπαψα από καιρό να στρέφω τη ράχη μου στους Τούρκους. Δε θα τη γυρίσω μήτε σ' εσάς. Θέλω μονάχα να δω τι απογίνηκε ο Βαρούχ κι η φαμίλια του. Είστε οκτώ, μα τους δυο θα σας φάω!» είπα και βαστούσα καταπάνω τους με το δεξί χέρι το καριοφίλι και με το ζερβί την πιστόλα. Το γιαταγάνι το 'χα σφηνώσει στο ζωνάρι, θηκαρωμένο.

«Νοιάζεσαι για τους Οβριούς ή για τους Τούρκους;»

Δεν κατάλαβα γιατί το 'πε για τους Τούρκους. Ήτανε θολωμένο το μυαλό μου.

«Ή μ' αφήνετε και περνάω ή ας λογαριαστούμε τώρα δα!»

«Άσε τ' άρματα και πέρνα!» είπε κείνος που με κουβέντιαζε. Οι υπόλοιποι με σημάδευαν με κοντόκαννα τρομπόνια.

«Εσένα θα χαλάσω πρώτον! Τ' άρματα είναι δεμένα με το πετσί μου. Θα περάσω αρματωμένος ή λογαριαζόμαστε! Εξόν και θέλετε να φέρω όλο το μπουλουίκι του καπετάνιου Πάνου Κλη», επέμενα, και κάτι μουρμούρισα μεταξύ τους.

Οι σκοτωμένοι στην αυλή ήτανε Τούρκοι. Τι γύρευαν εκεί; Οι άλλοι στο πεζούλι ανήκαν στην ομάδα των βρακοφόρων.

«Πέρνα και κάμε γλήγορα. Θα σε θωρούμε!»

Πήγα τη μισή αυλή περπατώντας στα ίσια κι ύστερα πισωδρομώντας, για να μην τους χάνω απ' τα μάτια μου. Κατέβασα τα όπλα μόνο σαν ανέβηκα την πέτρινη σκάλα και μπήκα στο χαγιάτι του αρχοντικού. Ζερβά, δεξιά και μπροστά μου είχε κάμαρες και πήρα να τις περιδιαβαίνω.

Στη μια βρήκα καταγής τρεις Τουρκάλες και επτά-οκτώ παιδιά μέσα σε πλημμύρα αίματος. Τελικά ήτανε Τούρκοι από άλλα μέρη κι έπιασαν το σπίτι όταν κλείστηκαν στην Τριπολιτσά. Στη διπλανή αντίκρισα τον Βαρούχ κομματιασμένο στο πάτωμα και τη Λούνα σ' ένα μιντέρι. Τους είχανε τυραγνήσει για να τους φανερώσουν πού έκρυβαν παράδες και χρυσαφικά.

Η Λούνα ακόμα ζούσε, μα καλύτερα να μην την έγλεπα. Φεγγάρι σήμαινε τ' όνομα της, αλλά έμοιαζε με πλάσμα της Κόλασης. Ήτανε μακελεμένο το μούτρο της κι απλώνονταν πληγές σ' όλο το κορμί της.

Έδειξε να με γνώρισε, και όπως έκαμε να μου μιλήσει, άνοιξε τρύπα πάνω απ' το φυσικό της στόμα. Ακούστηκε κι η φωνή της σαν απ' τα τρίσβαθα του κάτω κόσμου.

«Αγγελή... Σύρε να τη βρεις... Σκότωσέ με...»

«Τη Σιμχά; Πού;»

Πάσχιζε να μιλήσει ξανά κι έβγαιναν απ' τη ματωμένη τρύπα γουργουρητά δίχως να πλέκονται λέξεις.

«Πού, κυρα-Λούνα; Πού να τη βρω;»

«Πονάω... Λύτρωσέ με...»

Πήρα να γυρνάω στα υπόλοιπα δωμάτια. Είχαν αναποδογυρίσει κι αδειάσει ντουλάπια, ερμάρια, μιντέρια, κρεβάτια. Φαίνονταν όλα πολύ ακριβά πράγματα και το αρχοντικό μες στο λούσο, μα δεν έδωκα σημασία. Ύστερα από μέρες το σκεφτόμουν.

Η Σιμχά πουθενά. Στράφηκα στην κάμαρα όπου ήταν η Λούνα. Με κοίταζε παρακλητικά και βογκούσε συνεχόμενα, με σπαραχτικό τρόπο, τη θέριζε ο πόνος.

«Πού είναι η Σιμχά, κυρα-Λούνα;»

«Την έστειλα...»

«Πού; Πού, κυρα-Λούνα;»

Άλλη λέξη δε δίπλωσε. Δυνάμωσε και πιότερο ο βόγκος της. Έκαμα τον σταυρό μου και της έριξα με το καριοφίλι στο κεφάλι. Έπειτα το γιόμισα με καινούργιο φουσέκι κι έβαλα πυρόλιθους και μπαρούτι στη σκάφη, πέρασα τον ζωστήρα του στον ώμο, έσυρα το γιαταγάκι και κατέβηκα τρέχοντας τη σκάλα. Αφού είπε ότι την έστειλε, στοχάστηκα πως δεν υπήρχε λόγος να ψάξω στα κελάρια και στις αποθήκες.

«Σου μαρτύρησε πού καταχώνιασαν τα λεφτά;» έκραξε στην αυλή άγρια ένας βρακοφορεμένος κι άπλωσε να με αρπάξει απ' το μπράτσο.

Δίχως ν' αποκριθώ, κατέβασα με δύναμη το γιαταγάκι και, καθώς κουνήθηκε, τον πέτυχα στα πλαϊνά του κάτω απ' τη μέση. Ακουστήκε να τρίζουν τα κόκαλά του μαζί με το ρεκατό του.

Άδειασα και την πιστόλα και το καριοφίλι κατά τους υπόλοιπους που έστεκαν παρέκει. Κείνοι ξαφνιάστηκαν και ρίχτηκαν δώθε κείθε να φυλαχτούν. Όμως, μέχρι να φτάσω στην αυλόπορτα, πήραν να με τουφεκάνε. Σφύριζαν τα βόλια στ' αυτιά μου κι ένα με βρήκε ψηλά στο ποδάρι.

Γίνηκε η φουσανέλα μου κατακόκκινη ωστόσο αντικρίσω το ψαροπάζαρο και τα χασάπικα. Εκεί σταμάτησα την πηλάλα, έκοψα το μισό ζωνάρι μου κι έδεσα σφιχτά τη λαβωματιά. Πονούσα, μα άλλο συλλογιζόμουν και μ' έκαινε πιότερο. Τι σήμαιναν τα λόγια της Λούνα; Πού την έστειλε; Πότε;

«Θα βγήκε μαζί με τα γυναικόπαιδα των Τούρκων», ξεστόμισα φωναχτά τη σκέψη μου. Έτσι λογάριζα. Πως ήταν με κείνες που ξεχύθηκαν τρεις μέρες πριν στον κάμπο και στην αρχή τα έδιωχναν Τούρκοι και Ρωμιοί.

Νύχτωνε όταν άφησα πίσω μου την Πύλη της Καρύταινας. Τα μισά γυναικόπαιδα βρίσκονταν μαζωμένα στη χαράδρα του Άγιου Βλάση. Όσπου να φτάσω, νύχτωσε για τα καλά. Πλάγιαζαν κιόλας κουβαρασμένα καταγής στο χώμα. Ούτε τα φύλαγε κανένας ούτε υπήρχε άντρας τριγύρω.

«Σιμχά! Είσαι δω; Ο Αγγελής είμαι! Σιμχά!» έπιασα να κράζω και περιδιάβαινα ανάμεσά τους.

Παίρνοντάς με χαμπάρι, ταραχτήκαν, ορθώνονταν και τσίριζαν. Έβαλαν και τα παιδιά τα κλάματα. Πάσχιζα να μερέψω τις γυναίκες και κείνες σκιάζονταν περισσότερο. Έτρεχαν πέρα δώθε, αγκαλιάζονταν και χουγιάζανε θαρρείς κι ήμουνα λύκος. Χάθηκαν οι φωνές μου μες στο αχολόι.

Αποτραβήχτηκα προς τον λόφο της Σιλίμνας. Θα έψαχνα τη Σιμχά την αυγή. Έκατσα στο χώμα κι αγνάντευα την Τριπολιτσά. Φέγγιζαν οι φλόγες που κατάκαιγαν σπίτια, μαγαζιά και κάθε λογής κτίσματα πάνω απ' τα τείχη.

Η δική μου φωτιά φούντωνε μέσα μου.

«Η στράτα μας τώρα αρχίζει να χαράζεται», είχα πει στη Σιμχά.

Λόγια που τ' άρπαξε ο αέρας και τα πρόγκηξε ο χρόνος. Γέννησαν ελπίδα σε κείνη αλλά και στη μάνα της τούτες τις φοβερές ώρες; Πάταγε η απαντοχή τους σε γερό μαδέρη ή μήπως σε σάπιο σανίδι; Κι αν την αντάμωνα, θα φτιάχναμε γιοφύρι να μας ενώσει;

Μ' αυτές τις σκέψεις βασίλεψαν τα μάτια μου τη στιγμή που οι φλόγες στην Τριπολιτσά θέριψαν ως τον ουρανό. Καιγόταν το τεράστιο ξύλινο σαράγι και φώτισε όλος ο κάμπος. Τη φωτιά τούτη τη φορά την είχαν βάλει ιδικοί μας και θ' απόμεναν μονάχα οι στάχτες του.

•

Ξύπνησα το Σάββατο με το ποδάρι μου νταούλι απ' το πρήξιμο. Όμως, είχε σταματήσει το αίμα. Το βόλι μπήκε και βγήκε στο ψαχνό δίχως να πειράξει το κόκαλο. Κουτσαίνοντας, βάλθηκα να ψάχνω ανάμεσα στα γυναικόπαιδα του Άγιου Βλάση τη Σιμχά και να φωνάζω τ' όνομά της. Τίποτε. Καμιά απόκριση.

Το ίδιο έκαμα και στον Ψηλονώμο, περίπου από ένα μίλι μακρύτερα, όπου βρίσκονταν τα υπόλοιπα γυναικόπαιδα. Η Σιμχά δεν ήταν ούτε κει.

«Τι γίνηκε στην Τριπολιτσά;» με ρωτούσαν κάποιες Τουρκάλες, και δεν αποκρινόμουν στα δύστυχα πλάσματα.

Το λέγω τούτο και γιατί τρεις-τέσσερις μέρες αργότερα θα τα θανάτωναν ως το ένα. Κάποιος που του βίασαν οι Τούρκοι την κόρη θα έκαμνε την αρχή κι έπειτα θα έπιαναν κι άλλοι να πυροβολούν.

Απελπίστηκα στο τέλος και πήγα ως το στρατόπεδο στα Τρίκορφα. Ο Στάμος καθόταν στο τσαντίρι φοβισμένος κι ανήσυχος για μένα. Τον κατατόπισα για όσα γίνανε και σε κάμποση ώρα κινήσαμε για την πόλη, όθε έβγαιναν μурμηγκιές ανθρώπων και φορτωμένων ζωντανών με ό,τι πλιατσικολόγησαν.

Μπαίνοντας στην Τριπολιτσά, μετάνιωσα που τον πήρα μαζί μου. Και Τούρκος να μην ήταν, πάλι θ' αναποδογύριζαν τα μάτια του. Όλη η μάνητα και η παραφροσύνη του ντουινιά ξεχύθηκε κει. Τα αιματοκυλισμένα πτώματα και οι κομματιασμένες σάρκες, Τούρκων, Εβραίων και Τουρκόγυφτων, απλώνονταν στρώμα στα σοκάκια και στις πλατείες, ενώ κοπάδια πεινασμένων σκυλιών τραβούσαν κι έτρωγαν. Κρέμονταν κι απ' τα παραθύρια ή τα σαχνισιά και γλέπαμε σταυρωμένους σε κυπαρίσσια, πλατάνια και πόρτες.

Οι Τούρκοι πολεμούσαν ακόμα μόνο στα στίτια του αγά Καδρά Τράστα, στων Λασταίων και στου Αλή Τσεκούρα, όπως και στο Ιτς Καλέ. Στην υπόλοιπη πόλη συνεχίζονταν οι σκοτωμοί δίχως ν' αντιστέκεται κανένας. Ξετρύπωναν Τούρκους στις καμινάδες, στα υπόγεια, στα συντρίμια, μέχρι και στους βόθρους των απόπατων και τους ξεπάστρευαν.

Σε κάμποσα σπίτια μάχονταν ταμπουρωμένοι Έλληνες με άλλους Έλληνες, που τους πολιορκούσαν για να τους πάρουν τα λάφυρα, και κάποιοι έσκαβαν στα τούρκικα νεκροταφεία μήπως ανακαλύψουν θησαυρούς στους τάφους. Μύριζε κι ολούθε αίμα, κόλλαγε στα ρουθούνια και στα πλεμόνια.

Συλλογιζόμουν ότι μολύνθηκε η επανάσταση, όπως και στο Νεόκαστρο. Τι έφταιξε; Οι ίδιοι άνθρωποι, αυτοί που γύρευαν αφηνιασμένοι οχτρώ να τον μακελέψουν, ορμήνευαν λίγες μέρες πρωτύτερα τα παιδιά τους να μην κλέβουν, να μη βλαστημάνε, να νηστεύουν, να μην τύχει και δεν πάνε στην εκκλησιά, να ξομολογούνται και να μεταλαβαίνουν. Ετούτοι, που χιλιάδες δε βάσταξαν ποτέ πριν χαντζάρι ή τουφέκι, ρίχτηκαν και θανάτωναν άοπλους άντρες, γυναίκες και παιδιά. Με τι καρδιά; Με τι νου;

Δεν υπήρχε μήτε καρδιά μήτε νους. Κυβερνούσε μονάχα μια δαιμονική φλόγα, ένα καρφί μπηγμένο στο μυαλό και στα μάτια τους. Δεν ήταν παρά ένα σαλεμένο κοπάδι αγριμιών που το σαλαγούσε ο Διάσολος. Και δεν υπολογίζω όσους είχαν προσωπικές έχθρες. Ούτε τους κακούργους στην ψυχή, κι ας παρέσυραν κι άλλους στην κατρακύλα του ανθρώπου.

Μας κατηγορήσαν και στην Ευρώπη αργότερα για την Τριπολιτσά. Κείνοι που οι κώλοι τους στρογγυλοκάθονταν στα πούπουλα κι είχαν το φαγί και το πιοτί τους, χορτασμένα τα παιδιά τους και, τέλος πάντων, μια ζωή ανθρωπινή.

Συλλογίστηκαν ποτέ τι θα πει ραγιάς; Ξάνθρωπος θα πει, του πεταματού, του κλότσου και του μπάτσου. Τον έκαμε ο Τούρκος να ξανθρωπέψει. Ορεγόταν τη γυναίκα του ή τη θυγατέρα του ή την αδερφή του, τη μαγάριζε και λογαριασμό δεν έδινε. Τον ρεζίλευε όποτε του κάπνιζε για το κέφι του. Τον έδερνε, τον μαστίγωνε, τον έσερνε στα μπουντρούμια. Τον γιόμιζε φόβο που του ρήμαζε τις μέρες και τις νύχτες. Του φόρτωνε φόρους, τζερεμέδες, χαράτσια και αγγαρείες, και κείνος ο φουκαράς είχε τα κουτσούβελά του λιμασμένα για ένα κομμάτι ψωμί, ξυπόλυτα, ζάρκα και χτικιασμένα απ' τις αρρώστιες. Γίνηκε δούλος ως μέσα στην ψυχή του, με το μίσος να φωλιάζει παραδίπλα όπως το πιο φαρμακερό φίδι.

Ε, να τι έφταιξε: Πετάχτηκε αυτός ο ξάνθρωπος αντραλιασμένος απ' τον ύπνο του, βρέθηκε σαν τον γκαβό μες στους καπνούς και στη φωτιά και πήρε να κόβει δώθε κείθε.

Είχε φορτωμένα τα κουσούρια απ' τη δική του τυραγνία και την έχθρα των θρησκειών. Ήτανε ο νόμος των Τούρκων να ρημάζουνε για τρία μερόνυχτα όποια πόλη δεν παραδινόταν, και τούτο πέρασε στο κεφάλι κάθε Ρωμιού. Προστέθηκε η οργή για τους σκοτωμένους γονιούς, παιδιά, γυναίκες, αδέρφια, συγγενείς και φίλους αφότου αρχίνισε η επανάσταση. Αβγάτισε το κρέμασμα του Πατριάρχη το μίσος του κι όσα μάθαινε για σφαγές των χριστιανών στην Πάτρα, στην Πόλη, στο Αϊβαλί, στα Μοσχονήσια, στη Σμύρνη, στην Κω, στην Κρήτη, στη Σαλονίκη, στην Κύπρο και πόσους άλλους τόπους και λύσσαξε. Δεν τ' άφηκε δράμι νου και καρδιά το θεριό που έτσι κι αλλιώς φωλιάζει μέσα σε κάθε άνθρωπο, πόσο μάλλον σ' αυτόν τον ξάνθρωπο. Χύμηξε στο αλώνι του οχτρού και του ήπια το αίμα, δίχως να λογαριάζει σε τι κορμί κυλά, αντρός, γυναίκας ή παιδιού. Ούτε πέρναγε απ' τον νου του ότι οι πλιότεροι Τούρκοι της Τριπολιτσάς ήτανε παλιότερα χριστιανοί.

Δε δικαιολογούνταν να 'ναι ξάνθρωποι οι κοτζαμπάσηδες, οι κονομημένοι, οι προεστοί, οι μορφωμένοι και οι δεσποτάδες, όλοι οι καλοπορεμένοι. Όπως ο Κανέλλος Δεληγιάννης, που διάταξε τους άντρες του και ξεπάστρεψαν στην Κορφοξυλιά, κοντά στα Μαγούλιανα, τρακόσιους σαράντα οχτώ αιχμαλώτους. Το μετάνιωσε αργότερα και παραδεχόταν τη φριχτή και βανδαλική του απόφαση, μα το κακό δεν άλλαζε.

Τούτα δε με φελούσαν κείνη την ώρα και τα περισσότερα τα συλλογιόμουν σε κατοπινούς καιρούς. Διαβήκαμε την αγορά όσο γληγορότερα μπορούσαμε, μια και κούτσαινα. Τα μπαϊράκια των καπεταναίων κρέμονταν στα μεγαλύτερα

σπίτια, με ζωγραφισμένο απάνω τους τον Άγιο Γεώργιο, την Παναγία, τον Άγιο Νικόλαο, τον Άγιο Δημήτριο κι άλλα μονάχα με σταυρούς.

Φτάσαμε στα νοτιοδυτικά της Τριπολιτσάς. Στα δεξιά μας γινόταν μάχη στο Ιτς Καλέ και θα βαστούσε δυο μερόνυχτα μέχρι να παραδοθούν οι Τούρκοι.

Πάντεχα ότι η Σιμχά βρισκόταν στο σπίτι του Μελισσηνού, του Θεωνά και του Συμεών. Όμως χωρίς σιγουριά. Είχα να τους ιδώ απ' τον περασμένο Νιόβρη και δεν ήξερα μήτε αν ζούνε. Τράβηξε τόσους μήνες η πολιορκία, και δεν ξεχώριζαν η πείνα και ο τύφος Τούρκους και Ρωμιούς.

Αντίκρισα το σπίτι τους συντρίμμι και πάγωσε το αίμα μου. Ήτανε σιμά στο Ιτς Καλέ και χτυπήθηκε μέσα στη μέρα από βόμβα των Τούρκων. Ακόμα κάπνιζαν τα μαδέρια.

Μαύρος καπνός έβγαινε κι απ' την καρδιά μου.